

**KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE
YA NISHATI NA MADINI**

**TAARIFA KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA YA
MADINI (FUNGU 100) KWA MWAKA WA FEDHA 2021/2022
PAMOJA NA MAONI YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA
MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2022/2023**

***[Inatolewa Chini ya Kanuni ya 118(9) ya Kanuni za
Kudumu za Bunge, Toleo la Juni 2020]***

YALIYOMO

Ukurasa

YALIYOMO	i
ORODHA YA VIELELEZO	ii

SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 UTANGULIZI	1
1.1. Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo Iliyotengewa Fedha kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022	2
1.2. Maelezo na Matokeo ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022	2
1.3. Maoni ya Jumla kuhusu Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022	9

SEHEMU YA PILI	11
2.0 UCHAMBUZI WA TAARIFA YA UTEKELEZAJI WA BAJETI PAMOJA NA MAONI NA USHAURI WA KAMATI KWA MWAKA WA FEDHA 2021/2022	11
2.1 Uchambuzi wa utekelezaji wa Vipaumbele vya Wizara	11
2.2 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka 2021/2022 kuhusu ukusanyaji wa Maduhuli	15
2.3 Uchambuzi wa Upatikanaji wa Fedha kufikia Februari, 2022.....	17
2.4 Mapitio ya Utekelezaji wa Maoni na Ushauri uliotolewa na Kamati kwa mwaka 2021/2022.....	19
2.5 Uchambuzi wa Mpango na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Wizara ya Madini (Fungu 100) kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023	20
2.6 Mapitio ya Malengo ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023	21
2.6.1 Uchambuzi wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli Mwaka 2022/2023	22
2.6.2 Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi Mwaka 2022/2023	26
2.6.3 Uchambuzi wa Ujumla kuhusu Sekta ya Madini.....	30

SEHEMU YA TATU	34
3.0 MAONI, USHAURI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI	35
3.1 Maoni ya Jumla	35
3.2 Shirika la Madini la Taifa (STAMICO)	36
3.3 Tume ya Madini	37
3.4 Wakala wa Jiolojia Nchini (GST).....	37
3.5 Taasisi ya Uhamasishaji Uwazi na Uwajibikaji katika Rasilimali Madini, Mafuta na Gesi Asilia (TEITI)	38
3.6 Kituo cha Jemolojia Tanzania TGC	39

4.0 HITIMISHO	40
----------------------------	-----------

ORODHA YA VIELELEZO

kielelezo Na. 1: Hali ya Upatikanaji wa Fedha kwa Miradi Iliyotembelewa na Kamati	8
Kielelezo Na. 2: Takwimu za Matukio ya Utoroshaji Madini Nchini.....	14
Kielelezo Na. 3: Ukusanyaji wa Maduhuli kufikia Februari, 2022	16
Kielelezo Na. 4: Upatikanaji wa Fedha kufikia Februari, 2022	18
Kielelezo Na. 5: Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli 2022/2023.....	23
Kielelezo Na. 6: Ulinganisho wa Makusanyo ya Maduhuli kati ya Mwaka wa Fedha 2021/2022 na 2022/2023.....	25
Kielelezo Na. 7: Mchanganuo wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2022/23.....	26
Kielelezo Na. 8: Ulinganisho wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 na 2022/2023	28
Kielelezo Na. 9: Ulinganisho wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti Kuu ya Taifa 2021/2022.....	29
Kielelezo Na. 10: <i>Phase-Out Dates Of Median Paris Agreement Compatible Regional Pathways</i>	37

ORODHA YA VIFUPISHO

CCM	Chama Cha Mapinduzi
COSTECH	Commission for Science and Technology
GGM	Geita Gold Mine
GST	Geological Survey of Tanzania
MDS	Mineral Development Strategy
MUST	Mbeya University of Technology
SIDO	Small Industries Development Organization
STAMICO	State Mining Corporation
TBA	Tanzania Building Agency
TEITI	Tanzania Extractive Industry Transparency Initiative
TGC	Tanzania Geological Centre
TIRDO	Tanzania Industrial Research and Development Organization
UVIKO -19	Ugonjwa wa Virusi vya Korona -19
VETA	Vocational Education and Training Authority

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, Awali ya yote naomba kutoa pole kwako wewe binafsi, Wabunge, Familia, Wananchi wa Mkoa wa Rukwa na Taifa kwa ujumla kufuatia kifo cha aliyekuwa Mbunge wa Viti Maalum Mkoa wa Rukwa Mhe. Irene Alex Ndyamkama (Mb). **Mwenyezi Mungu aipumzishe Roho ya Marehemu Mahali Pema Penponi Amina.**

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa **Kanuni ya 118 (9)** ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni 2020¹, naomba kuwasilisha mbele ya Bunge lako Tukufu Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Nishati na Madini Kuhusu Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara ya Madini **(Fungu 100)** kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 pamoja na Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, Majukumu ya Kamati kuhusiana na Uchambuzi wa Bajeti ya kila mwaka ya Wizara inazosisimamia yameelekezwa katika Fasili ya 7(1)(a) ya nyongeza ya Nane ya Kanuni za kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020.

Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza jukumu hili, Kamati ilikagua baadhi ya miradi iliyotengewa fedha katika Mwaka wa Fedha 2021/2022 na pia ilichambua

¹ Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni, 2020

taarifa za utekelezaji wa bajeti ya Wizara kwa mwaka huo.

1.1 Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo Iliyotengewa Fedha

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya ziara ya ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo inayotekelezwa chini ya Wizara ya Madini. Ziara hizo zilifanyika kati ya tarehe 13 hadi 19 Machi 2022 katika Mkoa wa Dodoma, Dar Es Salaam na Mbeya. Jumla ya miradi mitatu ifuatayo ilitembelewa na kukaguliwa na Kamati:-

- a) Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Tume ya Madini - Dodoma (Namba ya Mradi 1119);
- b) Mradi wa Makaa ya Mawe ya Kupikia (*Coal Briquette*) – Msasani, Dar Es Salaam (Namba ya Mradi 1119); na
- c) Mradi wa Kituo cha Umahiri cha Madini Chunya, Mbeya (Namba ya Mradi 1119)

1.2 Matokeo ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo

a) Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Tume ya Madini - Dodoma (Namba ya Mradi 1119)

Mheshimiwa Spika, tarehe 13 Machi 2022, Kamati ilitembelea Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Tume ya Madini uliopo Mtaa wa Uzunguni Dodoma. Mradi unatekelezwa na Mkandarasi MCB Co.Ltd kufuatia mkataba wa tarehe 07 Januari, 2021 kati ya Tume ya Madini na mkandarasi huyo. Aidha,

mradi unasimamiwa na TBA kama msimamizi mshauri.

Mheshimiwa Spika, gharama za ujenzi wa mradi ni **Shilingi 4,211,002,617.00**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 4,069,855,737.00** sawa na **asilimia 96.6** ni kwa ajili ya Mkandarasi na **Shilingi 141,146,880.00** sawa na **asilimia 3.4** ni kwa ajili ya Mshauri Msimamizi. Kulingana na mkataba, kipindi cha utekelezaji wa mradi ni miezi 12 kuanzia tarehe ya kusainiwa. Hivyo mradi ulitakiwa kukamilika na kukabidhiwa Tume ya Madini tarehe 28 Januari, 2022. Kamati ilielezwa kuwa, kutokana na changamoto za mvua nyingi pamoja na taratibu za ununuzi kwa mkandarasi kuchelewa, mradi ulichelewa kuanza hivyo kutokamilika kwa wakati. Kufikia tarehe 13 Machi, 2022 wakati Kamati inatembelea, mradi ulikuwa umefikia **asilimia 48** na Mkandarasi aliomba kuongezewa muda wa mkataba kwa siku 278 lakini Mshauri Msimamizi wa ujenzi amefanya tathmini na kupendekeza kuongezwa siku 119 na Tume ya madini imeridhia.²

Mheshimiwa Spika, Kufikia Machi 2022 Mkandarasi ameshalipwa kiasi cha **Shilingi 822,441,038.82** sawa na **asilimia 20.2** ya Shilingi **4,069,855,737.00** za gharama za mkandarasi na **Shilingi 70,573,440.00** sawa na **asilimia 50** ya

² Taarifa ya Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Tume ya Madini Makao Makuu hadi Machi, 2022 kwa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Nishati na Madini

Shilingi 141,146,880.00 ambazo ni malipo ya Msimamizi Mshauri.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuwa, pamoja na sababu zilizoelezwa, lakini pia kuchelewa kwa mradi kumesababisha na kutotolewa kwa fedha kwa wakati, taratibu za manunuzi ambazo huchukua takribani siku 14 – 20 kukamilika pamoja na utaratibu unaotaka Kampuni iliyoshinda Tenda kuweka dhamana (*Security Bond*). **Kamati inaona kuna haja na umuhimu wa kuhakikisha kuwa fedha zinatolewa kwa wakati. Vilevile, upo umuhimu wa kuhakikisha taratibu za manunuzi na masharti yanayohitaji uwekaji wa dhamana (*Security Bond*) kwa Taasisi za Umma hayawi kikwazo katika utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo nchini.**

b) Mradi wa Makaa ya Mawe ya Kupikia (*Coal Briquette*) – Msasani, Dar Es Salaam (Namba ya Mradi 1119)

Mheshimiwa Spika, tarehe 14 Machi, 2022, Kamati ilitembelea Mradi wa Makaa ya Mawe ya kupikia unaotekelezwa na Shirika la Madini la Taifa (STAMICO) katika eneo la Msasani, Dar Es Salaam. Mradi unahusika na kutengeneza mkaa usiokuwa na moshi (*smokeless briquette*), harufu, wala hewa chafu na wenye kuwaka kirahisi, lengo ni kuhakikisha kunakuwa na upatikanaji wa nishati mbadala ili kupunguza ukataji wa miti ambao

umeleta madhara makubwa kwenye mazingira. Mradi unaendelea vizuri kufuatia utafiti kati ya STAMICO, TIRDO na COSTECH.

Mheshimiwa Spika, gharama za awali za kutekeleza mradi huo ni **Shilingi 270,000,000.00** ambazo wakati Kamati inatembelea Mradi huu zilikuwa zimepokelewa zote kwa asilimia 100.

Kamati inapongeza Serikali kwa hatua hii.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mipango mbalimbali ya baada ya STAMICO, Kamati imebaini changamoto zifuatazo:-

- a) Bado mradi huu haujaanza kutekelezwa kibiashara kwani bidhaa haijaanza kuuzwa kwa jamii licha ya faida zake;
- b) STAMICO bado haijawa na Mkakati madhubuti wa kuhakikisha inalifikia soko la wateja hasa katika Mkoa wa Dar es Salaam ambako ndiko matumizi ya mkaa wa kawaida ni makubwa kwa takribani **asilimia 60** ya mkaa wote unaotumika nchini; na
- c) Ipo haja ya kuhusisha Sekta Binafsi ili kuanzisha viwanda kutokana na mradi kuwa wa gharama nafuu.

**c) Mradi wa Kituo cha Umahiri cha Madini – Chunya
(Namba ya Mradi 1119)**

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea Mradi wa ujenzi wa Kituo cha umahiri Chunya ambacho ni sehemu ya mradi mama unaohusisha vituo vingine vya umahiri vya Songea na Mpanda. Mradi huu ulikuwa wenye jumla ya gharama za **Shilingi 3,652,529,697.00** ikiwa ni pamoja na VAT, ambapo kwa Kituo cha umahiri Chunya, mradi ulikuwa na gharama za **Shilingi 1,019,424,954.25**. Gharama hizo zinajumuisha ujenzi wa Jengo Kuu, karakana, kibanda cha mlinzi, uzio, uwekaji wa *pavements* pamoja na ununuzi wa samani mbalimbali. Wakati Kamati inatembelea mradi, kiasi cha **Shilingi 876,789,297.29** sawa na **asilimia 86.01** kilikuwa tayari kimelempwa³.

Mheshimiwa Spika, Mradi huu ulianza kutekelezwa na M/S SUMA JKT Construction Company Limited tarehe 13 Julai, 2018, ukisimamiwa na Y&P Architects kwa muda wa miezi 6 hivyo ulitarajiwa kukamilika tarehe 13 Januari, 2019. Hata hivyo, mradi haujakamilika kwa wakati kutokana na sababu mbalimbali mojawapo ikiwa ni mkataba wa msimamizi kuisha na kushindwa kukubaliana katika kuongeza muda wa usimamizi. Wizara ya Madini iliomba wataalamu kutoka Wizara ya Ulinzi na Jeshi la Kujenga Taifa kupitia Kitengo chake

³ Taarifa ya Mradi wa ujenzi wa Vituo vya Umahiri Songea, Mpanda na Chunya: Sehemu ya Mradi ya Chunya

cha Ushauri Majenzi (*MoD Consulting Unit*) kusimamia umaliziaji ili kuhakikisha vituo vya umahiri katika miji tajwa vinakamilika. Hivyo, mradi ulifanyiwa ongezeko la muda wa kukamilika rasmi tarehe 24 Julai, 2021. Kwa sasa mradi upo katika kipindi cha matazamio ambacho kitakamilika tarehe 24 Julai, 2022.

Mheshimiwa Spika, Kamati iliona kazi mbalimbali za ujenzi zilizofanyika katika Kituo cha Umahiri Chunya pamejengwa Jengo Kuu la Ofisi lenye vyumba vya Ofisi mbalimbali na chumba madhubuti cha kuhifadhia madini (*Strong Room*), masijala, chumba cha TEHAMA, chumba cha mikutano. Tayari jengo limewekewa mfumo wa maji, umeme, mawasiliano, CCTV kamera na samani. Imejengwa pia karakana yenye sehemu ya wazi kwa ajili ya kuchakata madini, kibanda cha mlinzi, uzio na mnara wa maji safi.

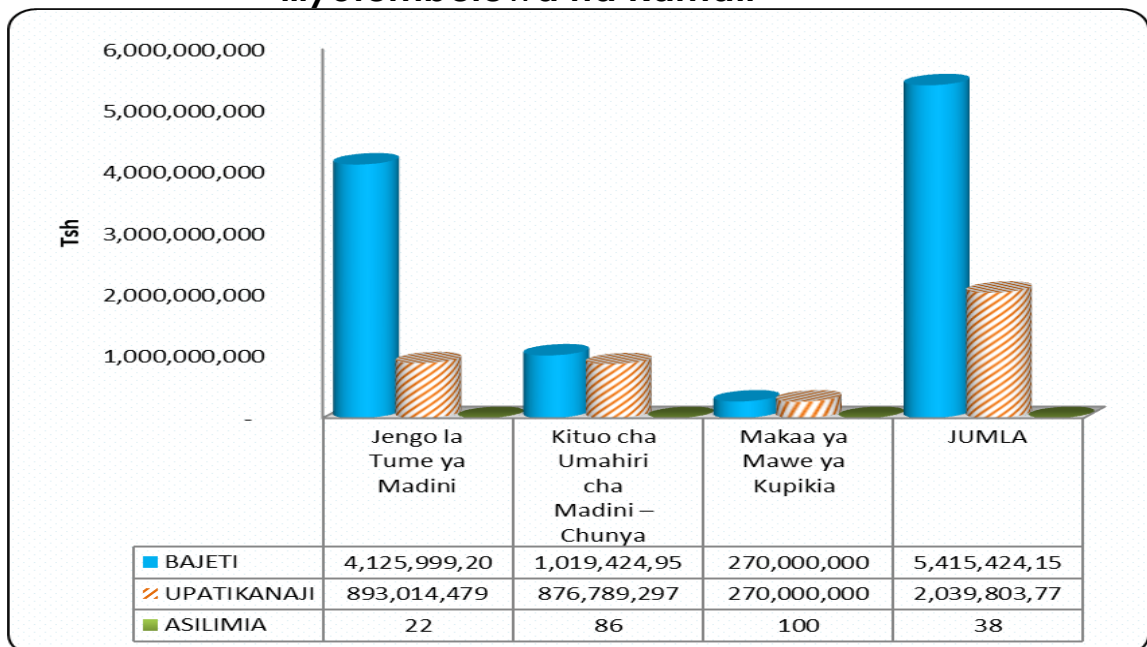
Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini changamoto zifuatazo;-

- i) Gharama kubwa zimetumika kutekeleza mradi ambayo kwa maoni ya Kamati hailingani na thamani ya jengo na hii inachangiwa kwa kiasi kikubwa na chanzo cha fedha za mradi na masharti yake; na
- ii) Miundombinu isiyokidhi mahitaji kama ya maji safi na majitaka kutokana na usanifu duni;

- iii) Hakuna mfumo wa maji salama kutoka Mamlaka ya Maji;
- iv) Eneo la mradi ni oevu na linajaa maji nyakati za masika; na
- v) Hakuna mifumo ya maji taka.

Mheshimiwa Spika, wastani wa upatikanaji wa fedha kwa miradi hiyo mitatu (3) ambayo Kamati iliitembelea ni **asilimia 38** kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na.1.

Kielezo Na. 1: Hali ya Upatikanaji wa Fedha kwa Miradi iliyotembelewa na Kamati

Chanzo: Taarifa za Miradi za Wizara (Machil 2022) na Usanifu wa Kamati

1.3 Maoni ya Jumla kuhusu Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo iliyotembelewa na Kamati

a) Kwa kuwa **Mradi wa Makaa ya Mawe ya Kupikia (Coal Briquette)** ni moja kati ya miradi yenye faida kiuchumi na kimazingira:-

- i) Ni vyema Serikali ianze kuutekeleza haraka, kikamilifu na kibiashara ili kuleta tija;
- ii) Kutokana na gharama za utekelezaji wa mradi wa aina hii kuwa ni za wastani, ipo haja sasa kwa Serikali kushirikisha Sekta Binafsi ili ziweze kutekeleza miradi ya aina hii katika maeneo mbalimbali nchini; na
- iii) Tafiti zifanyike ili mashine zinazotumika kutengeneza makaa ya mawe ya kupikia zianze kutengenezwa hapa nchini ili kupunguza gharama za uwekezaji wa mradi kwa kutumia wataalam wa ndani kutoka SIDO, VETA n.k.

b) **Mradi wa Ujenzi wa Jengo la Tume ya Madini**

Kutokana na Mradi hii kuchelewa kutokana na sababu mbalimbali kama zilivyoainishwa:-

- i) Serikali ione umuhimu wa mradi huu na kuhakikisha fedha za kutekeleza mradi zinatoka kabla ya Mwaka huu wa Fedha haujaisha; na
- ii) Taratibu za manunuzi na taratibu zinazotaka Kampuni iliyoshinda Tenda kuweka dhamana

(*Security Bond*) ziangaliwe ili zisiwe kikwazo katika utekelezaji wa mradi.

c) **Mradi wa Kituo cha Umahiri**

- i) Kutokana na gharama za ujenzi wa Kituo kuwa ni kubwa ipo haja ya Serikali kuangalia miradi yote ambayo fedha zinapatikana kutoka nje kuitazama vyema masharti ya mikataba yake kabla ya kusaini;
- ii) Changamoto ya miundombinu ya maji na majitaka, mkakati ufanyike haraka kuondoa changamoto hizi; na
- iii) Karakana ya Kituo iwekwe mashine zinazohitajika kwa ajili ya kufanya mafunzo kwa vitendo kwa wachimbaji wadogo.

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI WA BAJETI

2.1 UCHAMBUZI WA UTEKELEZAJI WA BAJETI PAMOJA NA MAONI, USHAURI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI KWA MWAKA WA FEDHA 2021/2022

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati kuhusu utekelezaji wa Bajeti na Majukumu ya Wizara ya Madini (**Fungu 100**) kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 ulijikita katika maeneo makuu manne (4) ambayo ni:-

- a) Utekelezaji wa Vipaumbele vya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022;
- b) Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 kuhusu ukusanyaji wa Maduhuli;
- c) Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 kuhusu upatikanaji wa fedha; na
- d) Utekelezaji wa Maoni, Ushauri na Mapendekezo yaliyotolewa na Kamati kwa Bajeti ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022.

2.1.1 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Vipaumbele vya Wizara

Mheshimiwa Spika jukumu kuu la Wizara ni kusimamia maendeleo ya Sekta ya Madini nchini kwa kuweka mifumo madhubuti inayosimamia

utafutaji, uchimbaji na biashara ya madini ili kuhakikisha mchango wa Sekta ya Madini kwenye Pato la Taifa unaongezeka.

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2021/2022 Wizara ilijiwekea vipaumbele saba (7) vifuatavyo ambavyo pia vimeelezwa na Waziri mwenye dhamana: -

- i) Kuimarisha ukusanyaji wa maduhuli na kuongeza mchango wa Sekta ya Madini kwenye Pato la Taifa;
- ii) Kuwaendeleza wachimbaji wadogo na kuwawezesha wananchi kushiriki katika uchumi wa madini;
- iii) Kuhamasisha shughuli za uongezaji thamani madini;
- iv) Kuhamasisha biashara na uwekezaji katika Sekta ya Madini;
- v) Kusimamia mfumo wa ukaguzi wa shughuli za migodi;
- vi) Kuzijengea uwezo taasisi zilizo chini ya Wizara ili ziweze kutekeleza majukumu yao kwa ufanisi; na
- vii) Kuendeleza rasilimaliwatu na kuboresha mazingira ya kufanya kazi.

Mheshimiwa Spika, kwa kiasi kikubwa utekelezaji wa vipaumbele umekuwa na mafanikio. Katika kuimarisha ukusanyaji wa maduhuli na kuongeza mchango wa Sekta ya Madini kwenye Pato la Taifa, Wizara imefanikiwa kuimarisha usimamizi na ukaguzi kwenye maeneo ya uchimbaji, masoko ya madini, vituo vya uuzaji wa madini pamoja na mipaka ya nchi.

Mheshimiwa Spika, juhudi hizo zimesaidia katika kuimarisha mchango wa Sekta ya Madini kwenye Pato la Taifa kutoka wastani wa **asilimia 6.5** katika kipindi kama hicho mwaka 2020 hadi kufikia wastani wa **asilimia 7.3**.⁴ Mwenendo huu wa mchango unatoa mwelekeo chanya kuwa Sekta ya Madini itaweza kuchangia **asilimia 10** ya Pato la Taifa ifikapo mwaka 2025. **Kamati inaipongeza Wizara kwa hatua hii muhimu.**

Mheshimiwa Spika, Wizara imefanikuwa kuweka mifumo madhubuti inayosimamia utafutaji, uchimbaji na biashara ya madini ambayo imesaidia kudhibiti utoroshwaji madini. Utoroshaji wa madini ya aina mbalimbali kama dhahabu, vito, mchanga na madini ya viwandani yaliyokamatwa katika mikoa ya Mbeya, Morogoro, Manyara, Dodoma, Lindi, Geita, Kilimanjaro, Dar es Salaam na Mwanza umeshuka kutoka thamani ya **Shilingi Trilioni 5.3**

⁴ Taarifa ya utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Madini kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022: Utekelezaji Katika Maeneo ya Vipaumbele uk.6

Mwaka 2020/2021 hadi kufikia madini yenye thamani ya **Shilingi Bilioni 501.2** Mwaka 2021/2022 sawa na kushuka kwa **asilimia 90.6** kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na.2. **Kamati inatoa pongezi kwa Wizara na inasisitiza juhudi za kudhibiti utoroshaji wa madini ziendelee ili nchi iweze kunufaika na rasilimali hii.**

Kielelezo Na. 2: Takwimu za Matukio ya utoroshaji Madini Nchini

Mwaka	Idadi ya Matukio	Kiasi			Thamani ya Madini	
		Gramu	Cubic Metres	Karati	USD	TZS
2014/2015	11	394,540.40	-	161.01	34,127.83	34,670,794.00
2015/2016	22	32,747.45	-	502.3	1,479,450.78	151,338,373.84
2016/2017	15	1,941,100.55	-	412.16	119,193.31	44,873,540.00
2017/2018	21	76,634,783.13	-	270.21	2,827,863.46	568,403,232.00
2018/2019	41	86,981,053.91	-	5,439.51	15,115,852.85	1,636,646,197.08
2019/2020	98	13,371,037.37	14.5	1,284.56	62,284.38	4,576,365,579.94
2020/2021	87	1,416,781.52	48.5	2.84	-	5,308,703,518.14
2021/2022	46	20,346,872.14	12	1.42	-	501,223,895.65
Jumla	341	201,118,916.46	75	8,074.01	19,638,772.62	12,822,225,130.64

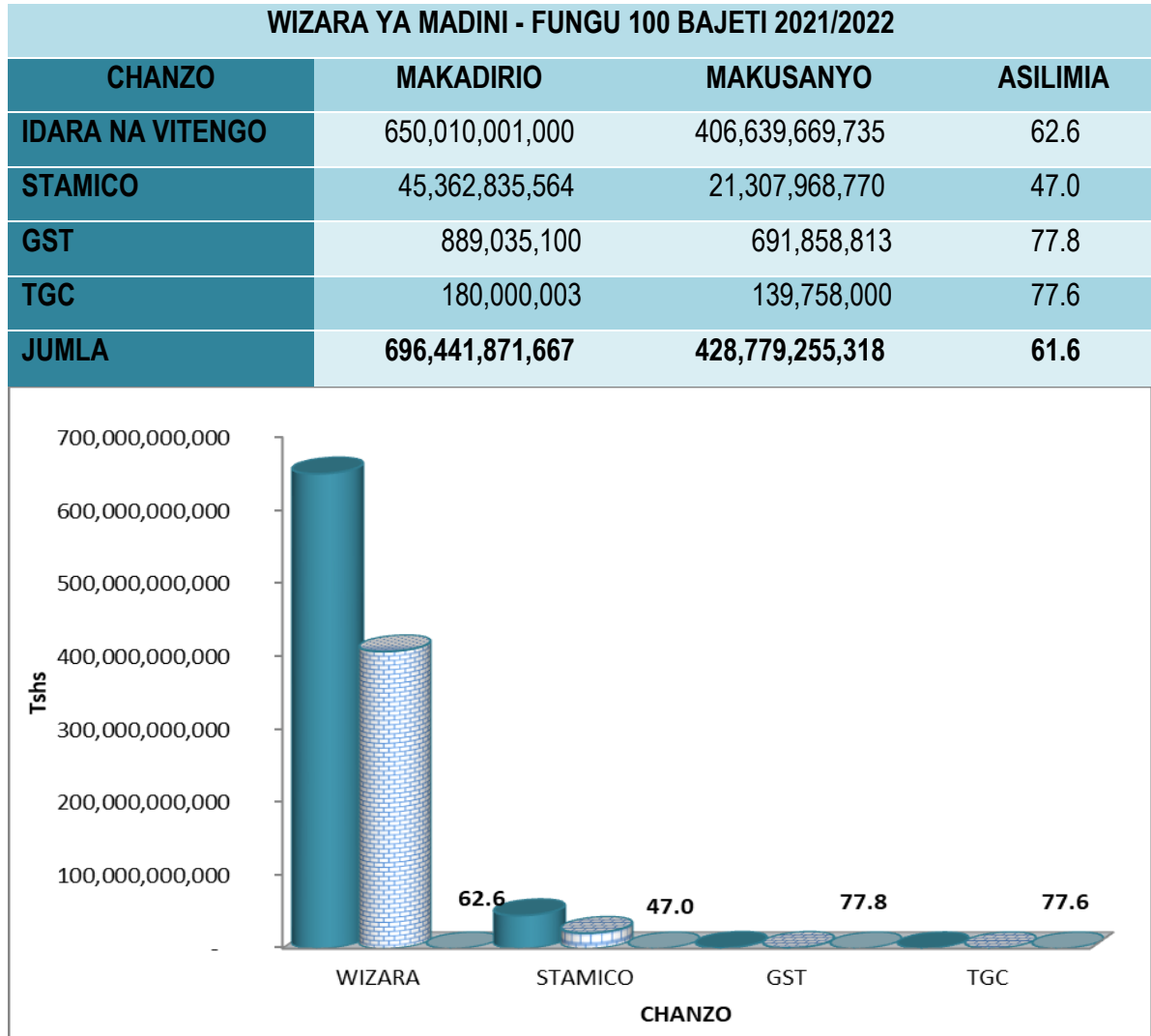
Chanzo: Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Madini kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022

2.1.2 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka 2021/2022 kuhusu ukusanyaji wa Maduhuli

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2021/2022, Wizara ya Madini (**Fungu 100**) ilipangiwa kukusanya maduhuli ya **Shilingi 696,441,871,667.00**. Kati ya makadirio hayo, **Shilingi 650,010,001,000.00** sawa na **asilimia 93.3** zilipangwa kukusanywa kupitia Idara na Vitengo vya Wizara kwa ajili ya kuwasilishwa Hazina. Aidha, makusanyo kupitia Taasisi kwa ajili ya matumizi ya Taasisi hizo yalijumuisha **Shilingi 45,362,835,564.00** sawa na **asilimia 6.5** kupitia STAMICO, **Shilingi 889,035,100.00** sawa na **asilimia 0.1** kupitia GST na **Shilingi 180,000,003.00** sawa na **asilimia 0.03** kupitia TGC ambayo hubaki kwa ajili ya matumizi ya Taasisi hizo (*Retention*).

Mheshimiwa Spika, kufikia Februari, 2022, Jumla ya **Shilingi 428,779,255,318** sawa na **asilimia 61.6** za makadirio ya makusanyo zimekusanywa. Kamati imefanya uchambuzi wake na kubaini kuwa, kati ya makusanyo hayo, Wizara imekusanya **Shilingi 406,639,669,735.00** sawa na **asilimia 62.6** ya lengo. Aidha, kwa upande wa Taasisi, STAMICO imekusanya **Shilingi 21,307,968,770** sawa na **asilimia 47**, GST **Shilingi 691,858,813.00** sawa na **asilimia 77.8** na TGC **Shilingi 139,758,000.00** sawa na **asilimia 77.6** kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na. 3.

Kielelezo Na. 3: Ukusanyaji wa Maduhuli kufikia Februari, 2022

**Chanzo: Randama ya Wizara ya Machi 2022 na
usanifu wa Kamati**

Mheshimiwa Spika, Kamati ilihoji sababu za STAMICO kutofikia wastani wa makusanyo na ilielezwa kuwa ni kutokana na sababu mbalimbali zikiwemo;

- i) Kuchelewa kupatikana kwa mitambo ya miradi ya *coal briquette*;
- ii) Changamoto ya UVIKO 19 katika nchi inapotengenezwa mitambo kwa ajili ya mgodi wa Buhemba na Buckreef na hivyo kuchelewa kuanza kwa biashara ya huduma ya uchorongaji katika miradi hiyo; na
- iii) Kuchelewa kwa malipo ya kazi za uchorongaji kwa mujibu ya mikataba ya uchorongaji ambapo uchorongaji unafanyika kwanza na malipo hufuata baada ya kazi.

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri Wizara kuisimamia STAMICO kikamilifu ili iweze kufikia malengo ya makusanyo ipasavyo.

2.1.3 Uchambuzi wa Upatikanaji wa Fedha kufikia Februari, 2022

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi wa Bajeti ya Wizara ya Madini **(Fungu 100)** ambayo katika Mwaka wa Fedha 2021/2022 iliidhinishiwa na Bunge lako Tukufu jumla ya **Shilingi 66,816,467,000.00**. Kati ya Fedha hizo, **Shilingi 51,816,467,000.00** sawa na **asilimia 77.6** ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida zenye kujumuisha **Shilingi**

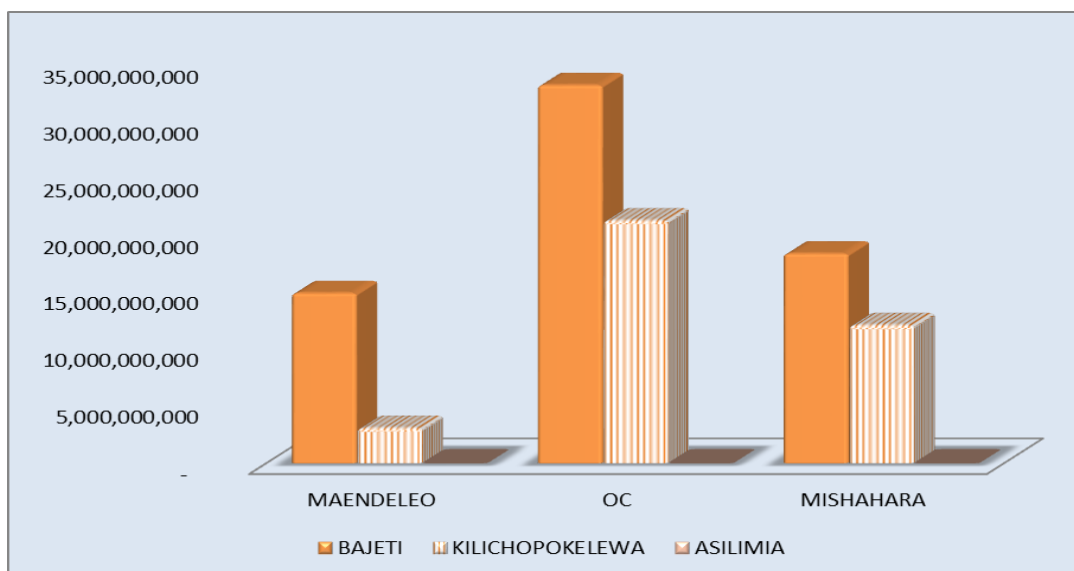
33,335,660,000.00 kwa ajili ya Matumizi Mengineyo (OC) na **Shilingi 18,480,807,000.00** kwa ajili ya Mishahara ya watumishi wa Wizara na Taasisi zake. Aidha, **Shilingi 15,000,000,000.00** sawa na **asilimia 22.4** ni kwa ajili ya kutekeleza Miradi ya Maendeleo ambazo zote ni fedha za ndani.

Mheshimiwa Spika, kufikia Februari, 2022, Wizara ilipokea jumla ya **Shilingi 36,665,203,816.00** sawa na **asilimia 50.4** ya bajeti yote iliyoidhinishwa⁵. Uchambuzi wa Kamati umebaini kati ya fedha hizo zilizopokelewa, Matumizi Mengineyo ni **Shilingi 21,395,781,833.10** sawa na **asilimia 64.2**, Mishahara **Shilingi 12,169,421,982.96** sawa na **asilimia 65.8** na **Miradi ya Maendeleo Shilingi 3,100,000,000.00** sawa na **asilimia 20.7** kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na.4.

Kielelezo Na 4: Upatikanaji wa Fedha kufikia Februari, 2022

AINA	BAJETI	KILICHOPOKELEWA	ASILIMIA
MAENDELEO	15,000,000,000	3,100,000,000	20.7
OC	33,335,660,000.00	21,395,781,833.10	64.2
MISHAHARA	18,480,807,000.00	12,169,421,982.96	65.8
JUMLA	66,816,467,000.00	36,665,203,816	54.9

⁵ Taarifa ya utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Madini kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022: Fedha zilizopokelewa kufikia Februari 2022 uk.3

Chanzo: Taarifa ya utekelezaji ya Wizara (Machi 2022) na Usanifu wa Kamati

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini sababu mbalimbali zinazochangia kuchelewa kupatikana kwa fedha za Miradi ya Maendeleo ikiwemo ya kuchelewa kuwasilisha nyaraka mbalimbali za mikataba, hati za madai (*certificate*), na ankara za malipo (*invoice*). **Ni Rai ya Kamati kuwa, Wakandarasi wajitahidi kuwasilisha nyaraka hizo kwa wakati ili fedha zitoke kwa wakati na miradi iliyopangwa iweze kutekelezwa kikamilifu.**

2.1.4 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Maoni na Ushauri uliotolewa na Kamati kwa mwaka 2021/2022

Mheshimiwa Spika, katika Taarifa ya Kamati kuhusu uchambuzi wa Bajeti ya Mwaka 2021/2022 ya Wizara ya Madini (**Fungu 100**), Kamati ilitoa jumla ya maoni 13 ili kuboresha utendaji kazi wa Wizara na Serikali kwa ujumla. Kamati imepitia Taarifa ya

utekelezaji wa Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati na kubaini kwa kiasi kikubwa Wizara imetekeleza Maoni, Ushauri na Mapendekezo hayo ya Kamati. Kwa maeneo ambayo bado hayajatekelezwa kikamilifu au utekelezaji wake unaendelea Kamati itayasisitiza katika Taarifa hii likiwemo suala la STAMICO kuwezesha ili kuweza kujiendesha kibiashara na Wajibu wa Makampuni ya Uchimbaji kwa Jamii zinazowazunguka.

2.2 Uchambuzi wa Mpango na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Wizara ya Madini (Fungu 100) kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya uchambuzi wa Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Madini **(Fungu 100)** kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023, na kufanya ulinganisho kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha uliopita (2021/2022)⁶. Uchambuzi ulijielekeza katika maeneo yafuatayo:-

- a) Uchambuzi wa Malengo ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023
- b) Uchambuzi wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023
- c) Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi Mwaka wa Fedha 2022/2023

⁶ Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni 2022

- d) Uchambuzi wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti ya Taifa
- e) Uchambuzi wa Ujumla kuhusu Sekta ya Madini

2.2.1 Uchambuzi wa Malengo ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi wa Taarifa ya Wizara kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi yake kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 na kubaini kuwa, Bajeti hii ya Wizara imezingatia mambo mbalimbali kama vile Mpango wa Taifa wa Tatu wa Maendeleo wa Miaka Mitano 2021/22 - 2025/26⁷ na Ilani ya Uchaguzi Mkuu ya CCM ya Mwaka 2020 - 2025⁸. Na katika mipango hiyo, vipaumbele saba (7) vya Wizara kwa Mwaka 2022/2023 pia vilikuwa vipaumbele katika Mwaka wa Fedha 2021/2022. Vipaumbele hivyo ni pamoja na:-

- i) Kuimarisha ukusanyaji wa maduhuli na kuongeza mchango wa Sekta ya Madini kwenye Pato la Taifa;
- ii) Kuwaendeleza wachimbaji wadogo na kuwawezesha wananchi kushiriki katika uchumi wa madini;

⁷<https://www.mof.go.tz/docs/news/Mpango%20wa%20Tatu%20wa%20Maendeleo%20wa%20Taifa%20wa%20Miaka%20Mitano%20202122-202526%20.pdf> (Uk. 96)

⁸ Ilani ya Chama cha Mpainduzi kwa ajili ya Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2020 (Uk. 108 -110).

- iii) Kuhamasisha shughuli za uongezaji thamani madini;
- iv) Kuhamasisha biashara na uwekezaji katika Sekta ya Madini;
- v) Kuzijengea uwezo taasisi zilizo chini ya Wizara ili ziweze kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi zaidi;
- vi) Kusimamia mfumo wa ukaguzi wa shughuli za migodi; na
- vii) Kuendeleza rasilimaliwatu na kuboresha mazingira ya kufanyia kazi.

Mheshimiwa Spika, ni maoni ya Kamati kuwa vipaumbele hivi vitekelezwe kikamilifu kama ilivyokuwa kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 ili Sekta ya Madini iendeleo kutoa mchango mzuri katika Uchumi wa Taifa letu.

2.2.2Uchambuzi wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli Mwaka 2022/2023

Mheshimiwa Spika, Katika Mwaka wa Fedha 2022/2023, Wizara ya Madini **(Fungu 100)** inakadiria kukusanya jumla ya **Shilingi 894,278,406,800.00**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 822,028,205,000.00** sawa na **asilimia 92** zitakusanywa kupitia Idara, Vitengo vya Wizara na Tume ya Madini na zitawasilishwa Hazina. Aidha, **Shilingi 72,250,201,800.00** sawa na

asilimia 8 zitakusanywa na kutumika na Taasisi zilizo chini ya Wizara kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na. 5.

Kielelezo Na: 5: Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli 2022/2023

Maduhuli yatakayokusanywa na Kuwasilishwa Hazina		
CHANZO	2022/2023	ASILIMIA
WIZARA	10,002,000.00	0.0
TUME YA MADINI	822,018,203,000.00	92.0
Jumla Ndogo	822,028,205,000	92.0
Maduhuli yatakayokusanywa na Kutumika na Taasisi		
CHANZO	2022/2023	ASILIMIA
STAMICO	69,000,000,000.00	7.7
GST	2,000,800,000.00	0.2
TGC	201,675,000.00	0.0
	71,202,475,000.00	8.0
Jumla Ndogo	893,230,680,000.00	100
JUMLA KUU		

Chanzo: Randama ya Wizara ya Machi 2022 na Usanifu wa Kamati

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya ulinganisho wa makadirio ya makusanyo kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 na 2021/2022 na kubaini kuwa, makadirio ya makusanyo yameongezeka kutoka **Shilingi 696,441,872,667.00** Mwaka 2021/2022 hadi kufikia **Shilingi 894,278,406,800.00** Mwaka 2022/2023 ambayo ni ongezeko la **Shilingi 196,788,807,333.00** sawa na **asilimia 28** kama inavyoonekana kwenye Kielelezo na. 6.

Mheshimiwa Spika, Ongezeko zaidi la makusanyo linaonekana katika taasisi za Wizara zifuatazo:-

a. GST kwa **asilimia 125** kutoka **Shilingi 889,035,100.00** hadi kufikia **Shilingi 2,000,800,000.00.**

b. Tume ya Madini kutoka **Shilingi 650,000,000,000.00** hadi kufikia **Shilingi 822,018,203,000.**

c. STAMICO kutoka **Shilingi 45,362,835,564.00** kufikia **Shilingi 69,000,000,000.00.**

Mheshimiwa Spika, miongoni mwa sababu zilizofanya ongezeko la makadirio ya makusanyo hususan kwa Taasisi zilizotajwa ni pamoja na:-

a) **GST:** Kuboreshwa kwa huduma za ushauri elekezi katika nyanja za jiolojia, jiokemia na jiofizikia baada ya kupata vitendea kazi vipya; kuboreka kwa huduma za maabara baada ya ununuzi wa mashine za kisasa za maabara na kuanza kwa mradi wa uzalishaji wa vyungu vya kuyeyushia sampuli za dhahabu kwa lengo la kuuza.

b) **Tume ya Madini:** Kuongezeka kwa mapato yatoakanayo na madini ujenzi na madini ya viwandani; uingizaji wa madini katika masoko ya madini nchini kutoka nchi nyingine; kuboreshwa kwa mfumo wa usimamizi na

ukusanyaji wa maduhuli; na kudhibiti kikamilifu biashara haramu ya madini inayohusisha utoroshaji wa madini.

- c) **STAMICO**: Kupata ongezeko (*extension of an addendum*) la kufanya uchorongaji zaidi katika Mgoji wa Dhahabu wa Geita (GGM) na Buckreef; kununua mitambo nane (8) mipya ya uchorongaji; na kuongeza uzalishaji katika mradi wa *coal briquette* kwa kuagiza mitambo miwili ya kuzalisha tani 20 kwa saa kila mtambo.

Kielelezo Na. 6: Ulinganisho wa Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 na 2022/2023

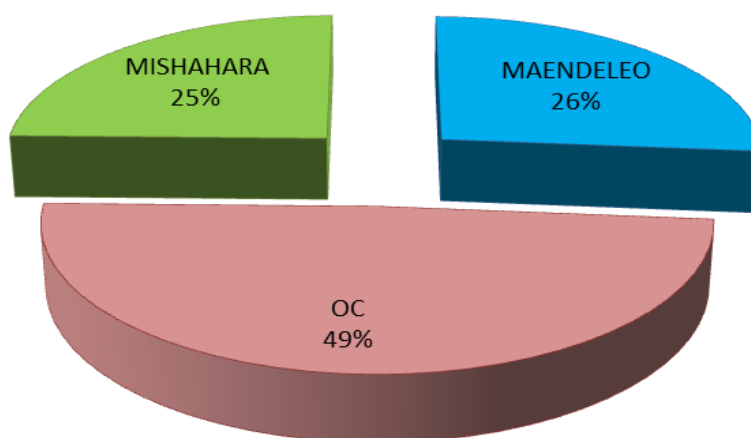
Maduhuli ya kuwasilishwa Hazina				
CHANZO	2021/2022	2022/2023	ONGEZECO	ASILIMIA
WIZARA	10,002,000	10,002,000	-	-
TUME YA MADINI	650,000,000,000	822,018,203,000	172,018,203,000.0	26
Jumla Ndogo	650,010,002,000	822,028,205,000	172,018,203,000.0	26
Maduhuli ya kutumika na Taasisi				
CHANZO STAMICO	2021/2022	2022/2023	ONGEZECO	ASILIMIA
GST	45,362,835,564	69,000,000,000	23,637,164,436.0	52
TGC	889,035,100	2,000,800,000	1,111,764,900.0	125
	180,000,003	201,675,000	21,674,997.0	12
Jumla Ndogo	46,431,870,667	71,202,475,000	24,770,604,333.0	35
JUMLA KUU	696,441,872,667	893,230,680,000	196,788,807,333.0	28

Chanzo: Randama ya Wizara 2022/2023 na Usanifu wa Kamati

2.2.3 Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi Mwaka wa Fedha 2022/2023

Mheshimiwa Spika, Katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 Wizara ya Madini (**Fungu 100**) inakadiria kutumia jumla ya **Shilingi 83,445,260,000.00**. Kati ya Fedha hizo **Shilingi 40,835,660,000.00** sawa na **asilimia 49** ni kwa ajili ya Matumizi Mengineyo ya Wizara, **Shilingi 20,609,600,000.00** sawa na **asilimia 25** ni kwa ajili ya Mishahara ya Watumishi wa Wizara na Taasisi zake na **Shilingi 22,000,000,000.00** sawa na **asilimia 26** ni kwa ajili ya kutekeleza Miradi ya Maendeleo ambazo zote ni fedha za ndani, kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na. 7.

Kielelezo Na. 7: Mchanganuo wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023

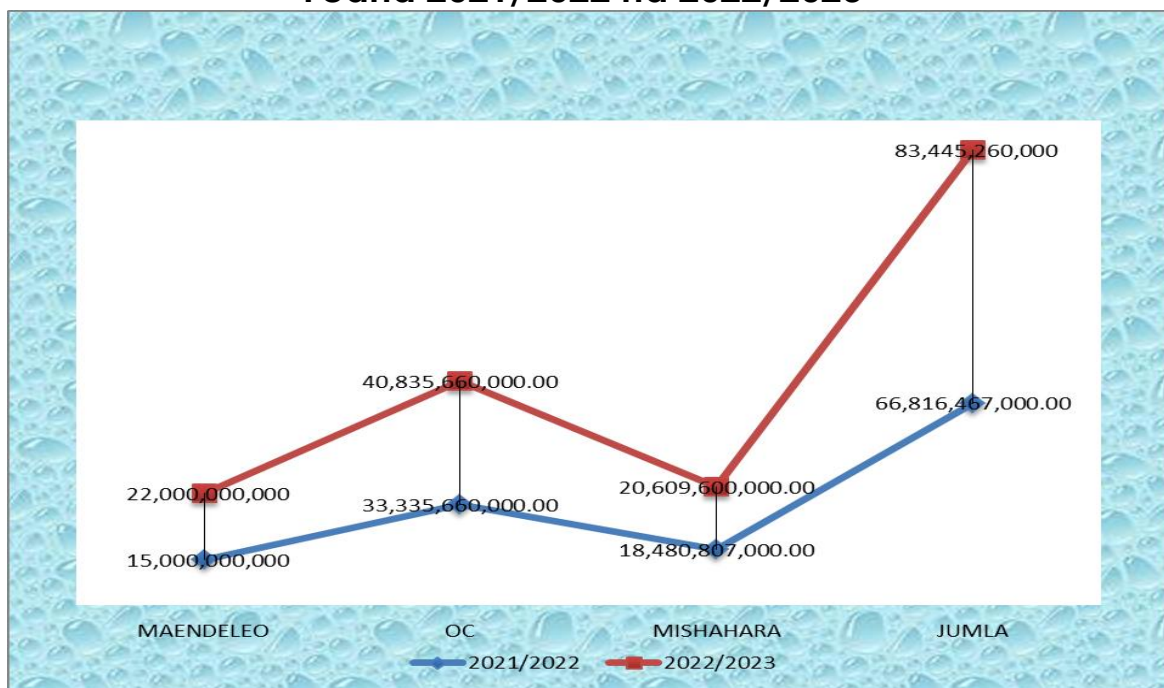

Chanzo: Randama ya Wizara 2022/2023 na Usanifu wa Kamati

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi kwa kulinganisha bajeti ya Wizara kati ya Mwaka wa Fedha 2021/2022 na 2022/2023 na imebaini kwa ujumla bajeti imeongezeka kwa **asilimia 24.9** kutoka **Shilingi 66,816,467,000.00** Mwaka 2021/2022 hadi kufikia **Shilingi 83,445,260,000.00** Mwaka 2022/2023. Ongezeko zaidi linaonekana katika maeneo yafuatayo:-

- a) Miradi ya Maendeleo kutoka **Shilingi 15,000,000,000.00** Mwaka 2021/2022 hadi kufikia **Shilingi 22,000,000,000.00** Mwaka 2022/2023 sawa na ongezeko la **asilimia 46.7**.
- b) Matumizi Mengineyo yameongezeka kutoka **Shilingi 33,335,660,000.00** hadi kufikia **Shilingi 40,835,660,000.00** sawa na ongezeko la **asilimia 22.5**
- c) Mishahara kutoka **Shilingi 18,480,807,000.00** hadi kufikia **Shilingi 2,128,793,000.00** sawa na ongezeko la **asilimia 11.5** kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na. 8. **Kamati inaipongeza sana Serikali kwa kuona umuhimu wa kuendelea kuongeza bajeti ya Wizara hii yenye mchango mkubwa katika Pato la Taifa.**

Kielelezo Na. 8: Ulinganisho wa Bajeti Kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 na 2022/2023

Chanzo: Randama ya Wizara 2022/2023 na Usanifu wa Kamati

Mheshimiwa Spika, Kamati ilichambua zaidi kwa lengo la kufahamu ni katika maeneo gani ongezeko la fedha za Miradi ya Maendeleo inaenda na ilielezwa kuwa fedha hizo zinaenda katika Taasisi mbalimbali kama STAMICO kununua mitambo miwili maalum ya uchorongaji kwa lengo la kuimarisha huduma kwa wachimbaji wadogo na kuendeleza Mradi wa Makaa ya Mawe ya Kupikia (*Coal Briquette*); GST Kununua vifaa vya jiosayansi; na TGC kwa ajili ya upanuzi wa miundombinu na kukiendeleza kituo.

2.2.4 Uchambuzi wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti ya Taifa

Mheshimiwa Spika, Kamati haikuishia hapo ilifanya uchambuzi zaidi kwa kulinganisha Mapendekezo ya Bajeti ya Wizara kwa Mwaka 2022/2023 dhidi ya Bajeti Kuu ya Taifa na kubaini kuwa, Bajeti ya Wizara ni **asilimia 0.20** ya Bajeti Kuu ya Taifa. Aidha, bajeti hii imeongezeka kutoka asilimia 0.18 katika Mwaka wa Fedha 2021/2022. Ongezeko zaidi linaonekana katika Fedha za Matumizi Mengineyo (OC) kutoka **asilimia 0.80** hadi kufikia **asilimia 0.91** na Miradi ya Maendeleo kwa fedha za ndani kutoka **asilimia 0.14** hadi kufikia **asilimia 0.18** kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na. 9. **Kamati inaendelea kuipongeza Serikali kwa kuona umuhimu wa kuongeza Bajeti ya Wizara hii muhimu yenye mchango mzuri kwenye uchumi wa nchi.**

Kielelezo Na. 9: Ulinganisho wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti Kuu ya Taifa 2021/2022 na 2022/2023

AINA	BAJETI TAIFA	BAJETI MADINI	ASILIMIA
ULINGANISHO WA BAJETI TA WIZARA DHIDI YA BAJETI YA TAIFA 2021/2022			
OC	4,189,190,000,000.00	33,335,660,000.00	0.80
MISHAHARA	8,155,090,000,000.00	18,480,807,000.00	0.23
MAENDELEO NDANI	10,722,989,000,000	15,000,000,000	0.14
MAENDELEO NJE	4,254,626,000,000	0	-
DENI LA SERIKALI	10,663,278,000,000.00	0	-
JUMLA	37,985,173,000,000.00	66,816,467,000.00	0.18

ULINGANISHO WA BAJETI TA WIZARA DHIDI YA BAJETI YA TAIFA 2022/2023			
AINA	BAJETI TAIFA	BAJETI MADINI	ASILIMIA
OC	4,493,500,000,000.00	40,835,660,000.00	0.91
MISHAHARA	9,740,800,000,000.00	20,609,600,000.00	0.21
MAENDELEO NDANI	12,122,100,000,000	22,000,000,000	0.18
MAENDELEO NJE	3,399,200,000,000	0	-
DENI LA SERIKALI	11,308,400,000,000.00	0	-
JUMLA	41,064,000,000,000.00	83,445,260,000.00	0.20

Chanzo: Taarifa ya Mapendekezo ya Mfumo na ukomo wa Bajeti ya Serikali kwa Mwaka 2022/23 na Randama ya Wizara ya Madini 2022/23

2.2.5 Uchambuzi wa Ujumla kuhusu Sekta ya Madini

Mheshimiwa Spika, katika uchambuzi wa Bajeti ya Wizara na Taasisi zake masuala mbalimbali yafuatayo yalibainika:-

a) Mkakati wa Kuendeleza Madini (Mining Development Strategy)

Mheshimiwa Spika, Ili nchi iweze kunufaika ipasavyo na Rasilimali ya Madini, suala la kuwa na Mkakati wa kuendeleza madini hayo (*Mining Development Strategy -MDS*) ni la muhimu sana. Kamati inatambua bado nchi yetu haina Mkakati huo na katika vikao vya uchambuzi wa bajeti Kamati ilihoji suala hili na kuarifiwa kuwa Wizara ipo kwenye Mchakato wa kuandaa. Katika kuchambua, Kamati imepitia Mikakati ya Kuendeleza Madini ya nchi na maeneo

mbalimbali kama vile Ontario (*Ontario's Mineral Development Strategy*)⁹, Northwest (*Northwest Territories Mineral Development Strategy*)¹⁰ na Yukon (*Yukon Mineral Development Strategy*)¹¹ na kuona namna zilivyojipanga katika kuhakikisha rasilimali ya madini inakuwa na manufaa kwa ustawi wa wananchi lakini pia kunakuwa na mazingira mazuri ya uwekezaji.

Mheshimiwa Spika, Ikumbukwe kuwa Mkakati wa Kuendeleza Madini unasaidia Taifa kutambua kiasi cha madini ambacho nchi imebarikiwa lakini pia kuweka mipango na mikakati maduhubuti pamoja na kuwajibika ili kuhakikisha rasilimali inakuwa endelevu na inatumika kwa ustawi wa wananchi na Taifa kwa ujumla. **Kamati inaona ipo haja ya Serikali kupitia Mkakati wa Kuendeleza Madini wa nchi mbalimbali hususan zilizofanya vizuri ili kuweza kuiga yale mazuri kulingana na mazingira ya nchi yetu.**

b) Ukomo wa Matumizi ya Makaa ya Mawe katika uzalishaji wa umeme

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua kuwa nchi yetu ina rasilimali ya kutosha ya Makaa ya Mawe ambayo kiuhalisia bado hayajatumika kikamilifu. Kamati pia inatambua kuwa Sera ya Dunia na hususan Mkataba wa Paris wa Mwaka 2015 (*The*

⁹ https://www.mndm.gov.on.ca/sites/default/files/mndm_mds_english_2015.pdf

¹⁰ https://www.iti.gov.nt.ca/sites/iti/files/nwt_mineral_development_strategy.pdf

¹¹ <https://yukon.ca/sites/yukon.ca/files/emr/emr-yukon-mineral-development-strategy-recommendations.pdf>

Paris Climate Agreement, 2015) ni kuhakikisha makaa ya mawe ambayo ni chanzo cha nishati chenye kaboni nyingi zaidi kinafikia ukomo wa matumizi ikiwa ni hatua muhimu ya kufikia upunguzaji wa hewa chafu ili kupunguza ongezeko la joto duniani hadi 1.5°C.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Taasisi ya *Climate Analytics* kupitia Ripoti Maalumu ya *Global and Regional coal phase-out requirements of the Paris Agreement: Insights from the IPCC Special Report* ya Septemba 2019 inaonesha kuwa, makaa ya mawe yanayotumika katika uzalishaji wa umeme yanachangia kwa kiasi kikubwa katika kutoa hewa chafu ambayo ni hatari kwa mazingira. Mojawapo ya mapendekezo yaliyotolewa katika ripoti hiyo ni kuwa kutokana na ukweli kuwa tayari zipo teknolojia zinazoweza kuchukua nafasi ya makaa ya mawe, awamu ya kumaliza matumizi ya makaa ya mawe imeonekana ni chaguo nafuu na rahisi kupunguza uzalishaji. Ripoti hiyo pia imesema kutokana na utafiti uliofanyika, inaonesha kuwa makaa ya mawe yanahitaji kukomeshwa duniani kote kufikia 2040 ili kutimiza ahadi zilizotolewa mjini Paris¹² kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na. 10.

¹² https://climateanalytics.org/media/report_coal_phase_out_2019.pdf

Mheshimiwa Spika, naomba ninukuu matokeo ya utafiti huo “Based on regional pathways for the five regions considered by the Special Report on Global Warming of 1.5°C by the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC SR1.5), the main findings are”

- Regardless of the region, coal use for power generation needs to peak by 2020, and be reduced quickly afterwards;
- Unabated coal-fired power generation globally should be reduced to 80% below 2010 levels by 2030 and phased out before 2040, some 10 years earlier than previous estimates;
- Most reductions in coal in the power sector need to happen by 2030, when the share of coal in electricity generation should not exceed 13% anywhere, and be around 6% globally; and
- Between 2030 and 2040 all the regions should phase out of coal. The first regions to phase out are the OECD, Eastern Europe and Former Soviet Union countries - by 2031, followed by Latin America by 2032, Middle East and Africa by 2034, and finally non-OECD Asia by 2037, completing a global coal phase-out before 2040.

Kielelezo Na. 10: Phase-out dates of median Paris Agreement compatible regional pathways

Region	Phaseout Date
OECD	2031
Non OECD Asia	2037
Latin America	2032
Middle East and Africa	2034
Eastern Europe and Former Soviet Union	2031

Chanzo: *Climatic Analyst Journal*, 2019

Mheshimiwa Spika, kama nchi bado hatujatumia rasilimali hii ipasavyo. Tanzania ikiwa ni moja ya nchi za Afrika inatarajiwa kufikia 2034 iwe imesitisha matumizi yake.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI, USHAURI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI

Mheshimiwa Spika, baada ya uchambuzi huo na yale yaliyobainika katika Uchambuzi wa Bajeti, Kamati inatoa Maoni, Ushauri na mapendekezo yafuatayo:-

3.1 Maoni ya Jumla

- a) Kutokana na maeneo mengi yenye uzalishaji wa madini kuwa na miundombinu isiyokidhi mahitaji. **Kamati inashauri kuwa, miundombinu na hususan barabara za maeneo ya migodi kama barabara ya Kiwira- Kabulo iboreshwe ili ziweze kupitika wakati wote;**
- b) Ili kuendana na Mkakati wa dunia wa kuhakikisha inasitisha matumizi ya Makaa ya mawe (*phase coal out of the electricity sector in line with the 1.5°C in the Paris Agreement*) Wizara iandae **Coal Utilization Master Plan** kwa haraka ili makaa ya mawe yaanze kutumika ipasavyo kabla kufikia ukomo 2034;
- c) Ni vyema ujenzi wa Vituo vya Umahiri ukafanyika kwa kutumia mfumo wa *Force ccount* ili kupunguza gharama bila kuathiri ubora unaotakiwa; na
- d) Ili nchi iweze kunufaika na rasilimali ya madini, Wizara iharakishe uandaaji wa Mkakati wa

Kuendeleza Madini (*Mineral Development Strategy*) kama nchi nyingine zilivyofanya.

3.2 Shirika la Madini la Taifa (STAMICO)

Mheshimiwa Spika, katika utendaji wa STAMICO, Kamati inashauri yafuatayo:-

- a) Uzalishaji wa Makaa ya mawe ya kupikia (*Coal Briquette*) uwe wa kibiashara na uanze kwa haraka hasa katika Mikoa ya Pwani na Songwe kama ilivyopangwa;
- b) STAMICO iendelee kuongeza juhudi katika kulipa madeni ambayo STAMIGOLD inadaiwa kwa kuwa kati ya **Shilingi Bilioni 21.032** ni shilingi **Bilioni 1.14** pekee zimelipwa kufikia Februari, 2022. Aidha, Serikali ione namna ya kuchukua deni hilo ili wazabuni waweze kupata haki na utaratibu ufanyike ili STAMICO iweze kuilipa Serikali taratibu;
- c) STAMICO iwezeshe kimtaji ili kuweza kuendeleza Mgodi wa Kigodi. Aidha, kwa siku za mbele ione namna ya kuingia ubia na wawekezaji;
- d) Uunganishaji wa Mgodi wa STAMIGOLD Bulyanhulu katika Gridi ya Taifa ukamilike ili kupunguza gharama za uzalishaji kwa mgodi kutokana matumizi ya mafuta ya dizeli katika kuendesha mitambo; na
- e) Wizara ione umuhimu wa kutoa kipaumbele katika uzalishaji wa madini ya chumvi kupitia STAMICO

hasa ikizingatiwa kuwa uwekezaji wake ni mdogo lakini wenye faida na tija kubwa.

3.3 Tume ya Madini

Mheshimiwa Spika, Kutokana na umuhimu wa Tume ya Madini katika kuhakikisha mchango wa Sekta ya Madini katika Pato la Taifa. Kamati inashauri:-

- a) Mgawanyo wa fedha za Matumizi Mengineyo (OC) uendane na ukubwa wa kazi katika kila Mkoa zilipo Ofisi za Madini hii itasaidia katika kuisimamia sekta kwa uchumi wa Taifa letu;
- b) Kamati inarudia ushauri ambao iliutoa Mwaka 2020 kuhusu wajibu wa Makampuni ya Uchimbaji katika Jamii inayowazunguka. Bado baaadhi ya Makampuni yamekuwa hayatimizi wajibu wao kikamilifu na hivyo kudhorotesha mahusiano na jamii. **Ni Rai ya Kamati kuwa suala hili lisimamiwe kikamilifu ili kuboresha mahusiano kwa mustakabali mzima wa ukuaji wa Sekta;**na
- c) Tume ifanye mapitio ya Leseni na kama itabainika kuwa zip hazifanyi kazi basi zigawiwe kwa watu wengine watakaoweza kuzifanyia kazi/kuwekeza ili Serikali kuendelea kupata mapato yake.

3.4 Wakala wa Jiolojia Nchini (GST)

- a) Wizara ione namna ya kuunda Bodi ya Usajili ya Wajiolojia (*Gelologist Registration Board*) kama

ilivyo kwa wanasheria ili kusimamia taaluma hii muhimu nchini;

- b) Utafiti wa Rasilimali madini tulizonazo ni jambo la muhimu sana. Kamati imebaini kuwa Sera ya Madini ya 2009 bado haijaeleza vizuri umuhimu wa kufanya utafiti. Ipo haja ya kujipanga kwa kuirejea Sera hii ili kuweza kufanya utafiti na kujua rasilimali tulizonazo hivyo kuenda sambamba na dunia ambayo inatumia akili mnemba (*artificial intellegency*) kufanya tafiti zake;
- c) GST iwezeshe kutekeleza majukumu yake muhimu ikiwa ni pamoja na kuongezewa watumishi wenye taalum maalum (*Rare professionals*), kuboroshewa miundombinu ya utafiti na kuongezewa bajeti kwaajili ya kufanya utafiti ili kuendeleza ya Sekta.; na
- d) Uundwe Mfuko Maalum wa GST ambao utachangiwa na vyanzo mbalimbali kwaajili ya kusaidia Wakala kufanya utafiti endelevu.

3.5 Taasisi ya Uhamasishaji, Uwazi na Uwajibikaji katika Rasilimali Madini, Mafuta na Gesi Asilia (TEITI)

- a) TEITI iharakishe kuanzisha Kanzidatat (*Database*) ya wamiliki wa Migodi kwa maslahi mapana ya nchi;
- b) TEITI iwezeshe kifedha ili kuweza kusimamia kikamilifu jukumu lake la kuhakikisha kuwa mapato yanayotokana na rasilimali madini, mafuta na gesi

asilia yanahakikiwa na kutumika kwa manufaa ya wananchi wote; na

c) Kamati ya TEITI ambayo ndiyo ina wajibu wa kutekeleza majukumu ya Taasisi iundwe haraka.

3.6 Kituo cha Jemolojia Tanzania (TGC)

Kamati inaipongeza Serikali kwa kutenga **Shilingi Bilioni 7** kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo ya TGC. Kamati inasisitiza Miradi hii isimamiwe kikamilifu ili iweze kutekelezwa kama ilivyopangwa kwa maslahii mapana ya nchi.

4.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, kwa mara nyingine napenda kuchukua fursa huu kukushukuru sana Spika wetu Mhe. Dkt. Tulia Ackson (Mb), Naibu Spika Mhe. Mussa Azzan Zungu (Mb) na Wenyeviti wote wa Bunge kwa kuendelea kuliongoza vyema Bunge letu.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya kipekee napenda kuwashukuru Wajumbe wote wa Kamati ya Nishati na Madini kwa ushirikiano wao wakati wa kutekeleza majukumu ya Kamati na kushiriki vizuri katika uchambuzi wa Bajeti ya Wizara hii. Kwa heshima kubwa naomba kuwatambua kwa majina yao kama ifuatavyo:-

1. Mhe. Dunstan Luka Kitandula, Mb - Mwenyekiti
2. Mhe. Seif Khamis Gulamali, Mb - M/Mwenyekiti
3. Mhe. Alaudin Hasham Salim, Mb
4. Mhe. Amina Bakari Yussuf, Mb
5. Mhe. Catherine Valentine Magige, Mb
6. Mhe. Hamis Mwagao Tabasam, Mb
7. Mhe. Iddi Kassim Iddi, Mb
8. Mhe. Jesca David Kishoa, Mb
9. Mhe. Jesca Jonathan Msambatavangu, Mb
10. Mhe. John Marko Sallu, Mb
11. Mhe. Juliana Didas Masaburi, Mb
12. Mhe. Katani Ahmad Katani, Mb
13. Mhe. Kenneth Ernest Nollo, Mb
14. Mhe. Mariam Ditopile Mzuzuri, Mb
15. Mhe. Dkt. Mathayo David Mathayo, Mb

16. Mhe. Mussa Omari Salim, Mb
17. Mhe. Musukuma Joseph Kasheku, Mb
18. Mhe. Nicodemas Henry Maganga, Mb
19. Mhe. Nusrat Shaaban Hanje, Mb
20. Mhe. Saada Mansour Hussein, Mb
21. Mhe. Robert Chacha Maboto, Mb
22. Mhe. Eng. Stella Martin Manyanya, Mb
23. Mhe. Ussi Salum Pondeza, Mb
24. Mhe. Ameir Abdallah Ameir, Mb
25. Mhe. Josephine Johnson Genzabuke, Mb
26. Mhe. Mohamed Said Issa, Mb
27. Mhe. Mwita Mwikwabe Waitara, Mb

Mheshimiwa Spika, napenda kumshukuru sana Waziri wa Madini Mhe. Dotto Mashaka Biteko (Mb) na Naibu Waziri Mhe. Dkt. Stephen Lemomo Kiruswa (Mb) pamoja na Watendaji wote wa Wizara hiyo wakiongozwa na Katibu Mkuu, Ndg. Adolf Ndunguru kwa ushirikiano ambao wamekuwa wakiutoa kwa Kamati wakati wote.

Mheshimiwa Spika, Kwa namna ya kipekee napenda kuwashukuru watumishi wote wa Ofisi ya Bunge chini ya uongozi wa Katibu wa Bunge Ndg. Nenelewa Joyce Mwihambi (ndc). Namshukuru pia Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Athuman Brambat Hussein (ndc) na Kaimu Mkurugenzi Msaidizi wa Sehemu inayosimamia Kamati yetu Ndg. Mswige Dickson Bisile kwa ushirikiano na kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yetu bila mkwamo. Kipekee zaidi

nawashukuru sana Makatibu wa Kamati Ndg. Pamela Pallangyo, Ndg. Onesmo Laulau na Ndg. Hosiana John na Msaidizi wa Kamati Ndg. Rukia Shaban kwa uratibu mzuri wa shughuli zote za Kamati na hatimaye kukamilisha Taarifa hii kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, naomba sasa Bunge lako Tukufu likubali kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Madini (Fungu 100) kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 kama yalivyowasilishwa na mtoa hoja .

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na naunga mkono hoja.

Dunstan Luka Kitandula

MWENYEKITI

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA NISHATI NA MADINI

29 APRILI, 2022